

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут філології
Кафедра теорії та практики перекладу романських мов імені Миколи Зерова

**ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ВЖИВАННЯ РОЗДІЛОВИХ ЗНАКІВ В
ОРИГІНАЛІ І ПЕРЕКЛАДІ НА МАТЕРІАЛІ ТВОРУ ПАУЛО КОЕЛЬО
«ПЕРЕМОЖЕЦЬ ЗАВЖДИ САМОТНІЙ»**

Кваліфікаційна робота
на здобуття ОС «бакалавр»
здобувачки першого рівня вищої освіти
4 року навчання
Галузь знань 03 Гуманітарні науки
Спеціальність 035 Філологія
Спеціалізація 035.053 Романські мови та літератури
(переклад включно), перша – португальська
ОП «Переклад із португальської та з англійської мов»
Мельничук Олени Сергіївни

Науковий керівник:
к. філол. н., асист. **Бережний Андрій Васильович**

Рецензент:
к. філол. н., доц. **Орличенко Олена Василівна**

«Допущено до захисту»
Протокол засідання кафедри
теорії і практики перекладу
романських мов імені Миколи Зерова
Протокол № 11 від 16.06.2023

Завідувач кафедри проф. Ірина СМУЩИНСЬКА

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВЖИВАННЯ РОЗДІЛОВИХ ЗНАКІВ В ОРИГІНАЛІ І ПЕРЕКЛАДІ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ	8
1.1 Аналіз наукових праць з теми дослідження	8
1.2. Функції розділових знаків у тексті.....	14
1.3. Особливості української та португальської пунктуації	15
1.4. Особливості авторської пунктуації Пауло Коельо	18
РОЗДІЛ 2. ПОРІВНЯЛЬНИЙ ТА КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ РОЗДІЛОВИХ ЗНАКІВ У ТВОРІ П. КОЕЛЬО «ПЕРЕМОЖЕЦЬ ЗАВЖДИ САМОТНИЙ» ТА ЙОГО ПЕРЕКЛАДІ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ ВІКТОРА ШОВКУНА.....	21
2.1. Характеристика твору	21
2.2. Аналіз та порівняння розстановки розділових знаків в оригіналі та у перекладі твору.....	27
РОЗДІЛ 3. РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО РОЗСТАНОВКИ РОЗДІЛОВИХ ЗНАКІВ	35
3.1. Рекомендації щодо розстановки розділових знаків для отримання потрібного ефекту у перекладі.....	35
ВИСНОВКИ	41
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	45
СПИСОК СКОРОЧЕНЬ НАЗВ ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ	49
ДОДАТКИ	49

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Питання вживання розділових знаків в оригіналі та у перекладі є досить актуальним. Це обумовлено тим, що без розділових знаків складно уявити побудову будь-якого тексту, адже саме завдяки розділовим знакам можна визначити про що саме йдеться, які предмети перелічуються, про що думає персонаж твору. Тобто пунктуація це не тільки рівень володіння мовою письменником, але й вказівка на те, що хотів своїм текстом передати автор.

Зокрема, можна зустріти тексти у яких взагалі відсутні розділові знаки. Автор таким чином намагається комунікувати із читачем та дозволяє йому самому уявити їхню розстановку по тексту. Як наслідок, читач визначає, які знаки де повинні знаходитися, з якою інтонацією потрібно читати твір, який сенс закладено у кожному рядку, відповідно, текст функціонує лише набором слів, а читач уже сам складає із нього потрібний твір. Як наслідок, фактично читач пише книгу, адже на основі прочитаного він виявляє, які розділові знаки мають бути у найбільш хвилюючих та гострих епізодах. До прикладу, залежно від того, де інтонаційно читач поставить кому, тире, знак запитання, знак оклику, той чи інший уривок буде сприйматися по-іншому.

Також можна зустріти твори, у яких наявне переобтяження розділовими знаками. Таким чином письменник намагається передати весь динамізм ситуації, показати читачу як швидко розвиваються події, відобразити душевний стан персонажів. Пунктуація при цьому не так відповідає правилам, як рівню напруги у тексті та моральному стану персонажів, їхньому культурному розвитку, прагненню довести свою позицію.

Тож можна зауважити, що на основі того, що нині поширеними є художні твори без розділових знаків і такі, у яких кількість розділових знаків перевищує мовну норму, можна стверджувати важливість даного питання, оскільки необхідно визначити, на якій основі виставляються розділові знаки у тих чи інших текстах. При цьому нерідко саме виставлення пунктуації без відхилення від норми не доцільно здійснювати, оскільки це не дозволяє передати зміст твору

та його сенс.

Також важливим є порівняльне дослідження вживання розділових знаків в оригіналі та у перекладі твору. Тут поширеними є наступні підходи. Згідно першого підходу вживання розділових знаків у перекладі має відповідати оригіналу. Це обумовлено тим, що перекладач повинен передати зміст тексту без змін та показати читачу, що насправді відчуває персонаж у той чи інший момент. При цьому це також відображення особливостей пунктуаційної системи мови оригіналу твору.

У другому підході відбувається врахування пунктуаційної системи вихідної мови. Тобто відбувається порівняння між системами пунктуації мов обох країн і виставляються такі розділові знаки, які відповідають мові перекладу. Тобто це відображення розділових знаків згідно правил, які також базуються на основі зіставлення між мовними нормами оригіналу та перекладу.

Третій підхід передбачає відображення менталітету країни, на мову якої здійснюється переклад. Тобто тут важливими вже є не мовні норми, а саме те, як народ країни сприймає ту чи іншу подію, який його темперамент, як він висловлює свої емоції. До прикладу, якщо взяти тексти письменників Португалії, то можна помітити, що у них присутня незначна кількість розділових знаків, переважно це коми, крапки, тире, а знаки оклику чи питання практично відсутні. Це відповідає тому, що португальці є спокійними, врівноваженими, розсудливими, послідовними у своїх діях. Їм важливо встановити причинно-наслідковий зв'язок, тож і у текстах вони віддають перевагу довгим тихим розмовам без зайвих емоційних навантажень.

При цьому в українських перекладах текстів можна помітити знаки оклику та питання, велику кількість інших розділових знаків. Це обумовлено тим, що українці є емоційними, веселими, відвертими, чесними. Тому у спілкуванні їм навпаки дуже важливо відобразити своє ставлення до певної події та за рахунок емоційної експресивності продемонструвати свій душевний стан. І цього не уникнути при вживанні розділових знаків у процесі перекладу.

У наш час безперечно творчість Пауло Коельо привертає багато уваги. Його авторський стиль викликає захоплення, твори є неоднозначними та

цікавими для вивчення, передають реальні життєві ситуації. При цьому ключову увагу у своїх творах він приділяє персонажам, які перебувають у «у пошуку себе». Часто це люди, які мають все: успішну кар'єру, стабільний дохід, високий соціальний статус, гарні стосунки з оточуючими та міцну родину, цікаве хобі. Однак, вони постійно задумуються над тим, чи це те, чого вони дійсно хочуть, чи це їхня мета існування, чи так вони хочуть жити далі і тим самим викликають подив у оточуючих, адже для всіх навколо їхні проблеми здаються незначними та навіть смішними, оскільки вони і так мають те, чого хочуть всі інші.

Герої Пауло Коельо демонструють як позитивні, так і негативні риси, тому чітко поділити їх на позитивних і негативних неможливо. Однак у цьому і полягає особливість автора. Адже він прагне продемонструвати справжніх людей у звичних ситуаціях, які роблять помилки, відчувають сором або гнів, намагаються отримати користь від чогось. Це дозволяє показати читачам, що бути хорошим для всіх не завжди можливо і навіть не потрібно, адже людина у першу чергу повинна бути собою та «знайти себе».

Тож він намагається донести читачам, що ніколи не пізно почати своє життя з чистого аркушу. Завжди потрібно рухатися до мрії та активно заявляти про свої ідеї серед оточуючих. Таким чином його персонажі постійно все переосмислюють, згадують минуле, мріють про світле майбутнє. При цьому вони залишаються вірними своїм принципам та намагаються самостійно впорядкувати своє життя. І все це письменник передає за рахунок значної кількості розділових знаків, цим самим він транслює свої емоції та почуття, якими наділив своїх героїв.

Тож важливо дослідити який підхід враховується при перекладі з португальської на українську мову, які його специфічні риси, які можливі рекомендації можна залишити при обґрунтуванні використання певного підходу. І знову ж таки звернути увагу як текст у перекладі корелює із оригінальною пунктуаційною системою Пауло Коельо.

Мета – теоретично та практично здійснити порівняльний аналіз вживання розділових знаків в оригіналі і перекладі на матеріалі твору Пауло Коельо «Переможець завжди самотній» (переклад В. Шовкуна). Відповідно до мети

дослідження було визначено наступні його **завдання**:

- описати особливості української та португальської пунктуації;
- розкрити особливості авторської пунктуації Пауло Коельо;
- охарактеризувати твір;
- проаналізувати та порівняти розстановку розділових знаків в оригіналі та у перекладі твору;
- розробити рекомендації щодо розстановки розділових знаків для отримання потрібного ефекту у перекладі.

Об'єкт дослідження – роман Пауло Коельо «Переможець завжди самотній» та його переклад українською мовою.

Предмет дослідження – реалізація порівняльного аналізу вживання розділових знаків в оригіналі і перекладі на матеріалі твору Пауло Коельо «Переможець завжди самотній».

Методи вирішення поставлених завдань. У роботі було використано ряд теоретичних та власне наукових методів дослідження. До теоретичних методів можна віднести описовий метод, метод аналізу і синтезу, порівняння, узагальнення. До конкретно наукових можна віднести методи літературознавчого аналізу, лінгвістичного аналізу, мовознавчого аналізу.

Новизна роботи. Наукова новизна роботи полягає у тому, що у ній досліджується вживання розділових знаків в оригіналі і перекладі на матеріалі твору Пауло Коельо «Переможець завжди самотній». Удосконалено знання про особливості української та португальської пунктуації. Покращено розуміння специфіки індивідуально-авторського стилю Пауло Коельо.

Практичне значення роботи. Практичне значення дослідження полягає у тому, що результати роботи можуть бути використані для навчання студентів філологічних та літературознавчих, перекладознавчих напрямів, викладачів, перекладачів. Це дозволить визначити особливості пунктуації у художніх текстах та виявити специфіку розстановки розділових знаків під час перекладу з португальської мови. Як наслідок, сподіваємось, що рівень перекладу з португальської мови буде значно покращений, а читач отримає повноцінний якісний переклад тексту.

Апробовані результати дослідження.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів із підрозділами, висновків, списку використаних джерел, списку скорочень назв джерел ілюстративного матеріалу, списку умовних скорочень, додатків. Загальний обсяг роботи становить 49 сторінок, з них основного тексту - 43 сторінки.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВЖИВАННЯ РОЗДІЛОВИХ ЗНАКІВ В ОРИГІНАЛІ І ПЕРЕКЛАДІ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ

1.1 Аналіз наукових праць з теми дослідження

Питання теоретичних основ вживання розділових знаків в оригіналі та перекладі є досить актуальним, якщо звернути увагу на наукові праці з даної теми. Зокрема, дослідниця О. Гончарук вважає, що основними функціями розділових знаків є віддільна та видільна. Перша функція зумовлена тим, що одні частини речення мають відділятися від інших, що дозволяє автору надати тексту певний зміст та мотивацію. Друга функція полягає у тому, що одні частини речення виділяються на фоні інших, що дозволяє говорити про їхню особливу значимість для читача.

При цьому дослідниця наголошує на тому, що віддільні є переважно одиничними знаками, а видільні є парними. Проте основним призначенням розділових знаків є створення у читача мотивації до дії, формування емоційного стану персонажів, виклад розповіді, спонування поставити до тексту певні запитання.

Загалом вона вважає, що основною ціллю використання розділових знаків у тексті є сприяння передачі адресатові того змісту, який було закладено адресантом. Тобто розділові знаки дозволяють правильно сприйняти сутність тексту та сформувані правильне враження. Одночасно із цим, розділові знаки теж повинні правильно розподілити текст на частини [8, с. 40].

Авторка Н. Ковальчук звертає увагу на принципи розстановки пунктуації. На її думку, одним із ключових принципів є інтонаційний. Тобто розставляючи розділові знаки, автор тексту передусім керується тим, з якою інтонацією його будуть читати. Тож такі знаки будуть спрямовувати адресанта на правильне розуміння прочитаного або ж на формування розуміння змісту відповідно до знаків.

Граматичний принцип полягає у тому, що розділові знаки розставляються відповідно до правил синтаксису, морфології, пунктуації, орфографії конкретно взятої мови. Тож такі розділові знаки мають стояти лише у визначених відповідно до норм правопису місцях. Однак даний принцип не є доречним під час написання художніх або рекламних текстів, де важливо сформуванню у читача конкретний емотивний фон та стимулювати його до певних дій.

Логічний принцип передбачає вживання розділових знаків згідно до того, як вони мають стояти у тексті, щоб розділити його на частини та виділити певний аспект. Тож розділові знаки ставляться лише тоді, коли повністю передане чітке висловлювання. Однак цей принцип не завжди відповідає граматичному, так як у кожного адресанта своє бачення того, де потрібне місце для кожного знаку. Проте часто логічний принцип відповідає інтонаційному, так як вимовлення речення з певною інтонацією дозволяє зрозуміти частину завершення висловлення, отже логічну розстановку розділових знаків.

Комунікативний принцип базується на поєднанні вище визначених трьох засад, проте до нього додається ще комунікативний аспект. Тобто розстановка розділових знаків має не лише відповідати правилам, але й задовольняти комунікативне завдання, зокрема те, з якою метою ставляться ті чи інші знаки та що несе конкретне висловлювання.

Також дослідниця доводить, що цей принцип був закладений у пунктуаційній системі давніх мов, тож може використовуватися і нині. Основними завданнями цього принципу вона визначає такі, як виділення центральної частини тексту, відділення важливих повідомлень від менш важливих, зменшення акцентування уваги на менш важливих компонентах [17, с. 42].

Авторка Н. Приходько вагому увагу приділяє розділовим знакам у художніх текстах, які призначені для виділення мовлення персонажів. На її думку така пунктуація є найскладнішою для вивчення, оскільки вона не підлягає унормуванню, носить емотивний характер, має обмежену кількість знаків. Тобто тут найважливішим є можливість короткої та лаконічної передачі думки героя,

при цьому переважно розділових знаків тут має бути якомога менше, адже персонаж намагається здебільшого швидко висловити свою позицію.

Тож вона переконана, що варіативність наповнення розділовими знаками тексту, впливає на його смислову функцію і здатна змінювати його розуміння. Як наслідок, саме знаки впливають на те, як буде передано внутрішній світ героїв. Особливо, якщо йдеться про такі розділові знаки як двокрапка, тире, знак оклику, знак запитання. Їхнє використання здатне змінити одне і теж речення і по-іншому передати його зміст.

На її думку, розділові знаки переважно призначені для передачі психологічного та емоційного стану героя у конкретній ситуації. Вони дозволяють передати його переживання, відчуття, почуття, визначити причину або наслідок певних подій. Тож нерідко автор художнього тексту свідомо порушує граматичні норми, щоб використати ті розділові знаки, які найбільш доречно покажуть внутрішній світ персонажа [26, с. 109].

Дослідник А. Загнітко у своїх працях звертає увагу на такі принципи застосування розділових знаків як структурний, ритмомелодійний, смисловий, функціонально-стильовий. Основним принципом він називає структурний. Його сутність полягає у тому, що всі члени речення мають бути розчленовані та граматично відділені. Тут основними розділовими знаками він визначає кому та крапку. При цьому структурний принцип найбільш відповідає логічній та смисловій побудові речення. Цей принцип є регламентованим та унормованим.

Ритмомелодійний принцип сприяє відображенню інтонації у творі. До прикладу, це зниження та пониження тону, дотримання певного темпу та ритму, зберігання паузації твору. Основними засобами тут є тире, знак оклику, знак питання, двокрапка, три крапки. Також часто використовуються коми. Даний принцип є базовим у формуванні пунктуації при художньому тексті. При цьому у даному принципі поєднуються структурний та смисловий аспекти.

Смисловий принцип дозволяє відділити менш важливі члени речення від більш важливих. Тобто тут в основі поділу визначається смислове навантаження на кожен компонент речення. Розділові знаки у цьому аспекті відображають причинно-наслідкові аспекти розгортання розповіді. Водночас основними

розділовими знаками за цим принципом є тире, двокрапка, кома. При цьому смисловий принцип здебільшого відповідає структурному.

Функціонально-стильовий принцип є індивідуально-авторським. Він застосовується у художніх текстах та призначений для передачі письменником визначеного ним змісту тексту. Цей принцип - враховуючи вимоги попередніх засад - не завжди відповідає структурному принципу. Зокрема, це обумовлено тим, що не завжди за допомогою правильного граматичного розташування розділових знаків можна передати задумане. Тож автор розставляє розділові знаки так, щоб точніше передати своєрідний світ героїв. При цьому також функціонально-стильовий може бути авторським стилем письменника, тож використання певних розділових знаків може зберігатися у різних текстах одного і того ж автора, незалежно від конкретного сенсу [9, с. 158].

Дослідник А. Здражко звертає увагу на особливості збереження розділових знаків при перекладі текстів. На його думку, під час перекладу потрібно враховувати, що українська пунктуаційна система є досить гнучкою. При цьому пунктуаційна система мови оригіналу може бути жорстко унормованою і не допускати змін у системі. Тож це повинен враховувати кожен перекладач.

Крім того, він вважає, що під час перекладу враховується більше смисловий принцип та інтонація з якою має бути прочитаний текст. Водночас нерідко під час перекладу розділові знаки ставляться відповідно до темпу та ритму твору, тож тут враховується ритмомелодійний принцип. Автор вважає саме такий підхід правильним, адже найголовнішим є точність передачі внутрішнього світу героїв, а не правильність текстового оформлення.

Зокрема, він зазначає, що під час перекладу часто один знак питання чи оклику замінюються трьома. Це він пояснює тим, що важливо передати емоційний стан героїв, їхнє збудження, хвилювання. Вживання даних розділових знаків дозволяє створити необхідне емоційне та психологічне навантаження на читача, тому важливо використати більшу їхню кількість, ніж було початково в оригіналі. Крім того, враховується темперамент персонажів та їхній менталітет, адже можливо вони дійсно відчували сильне збудження, однак норми їхнього суспільства, на відміну від українського, не дозволяли передати це.

Також коли в оригіналі часто використовується одне тире, в українському перекладі воно вживається ще частіше. Зокрема, між повноцінними частинами речення, поруч із комами, можуть бути додані тире. Це виконується для того, щоб передати невпевненість героя та його намагання логічно та послідовно пояснити ситуацію. Збільшення кількості тире дозволяє ще більше утвердити в очах читача, що даний персонаж невпевнений у собі та не може брати на себе відповідальність за щось.

Досить часто в оригінальних творах присутні три крапки, частоту яких теж свідомо збільшують під час перекладу. Три крапки ставляться як між повноцінними членами реченнями, так і між окремими словами. Зокрема, це дозволяє зробити акцент на конкретному слові, виділити найважливіший компонент речення, відділити менш важливу частину слова від більш важливої. Для художнього тексту це додатковий засіб наростання напруги, адже три крапки ставляться перед найважливішою фразою або ж після неї. Тобто це дозволяє читачу задуматися щодо змісту.

Одночасно з цим, три крапки виконують роль паузації. Це розбивка тексту на логічні частини та виділення компонентів різних значень. Під час мовлення героїв три крапки відображають роздум та намагання логічно пояснити ситуацію [11, с. 71].

Також дослідник зазначає, що при перекладі часто тире замінюється трьома крапками і навпаки. Це обумовлено тим, що обидва знаки мають схоже функціональне навантаження і один знак у перекладі може бути більш доречним у тій ситуації, де в оригіналі присутній інший. До прикладу, якщо під час незавершеного речення в оригіналі використовувалося тире, то у перекладі доречніше буде використання трьох крапок, адже вони суттєвіше наголошують на неповноті думки та на відсутності її логічного завершення. При цьому заміна трьох крапок на тире переважно використовується для передачі задумливості персонажа та його важкого емоційного стану.

Варто враховувати, що при побудові речень в українських текстах тире використовується рідко, тоді як в іноземних творах цей засіб є досить поширеним. Тож враховувати те, як читач сприйме текст, його рівень культури,

життєвого досвіду, теж важливо. Саме тому доречно застосовувати ті розділові знаки, які звичніші у нашій пунктуаційній системі при створенні художніх текстів. При цьому слід зазначити, що розуміння текстів з великою кількістю тире ускладнюється.

Дослідник зазначає, що у деяких перекладах замість тире використовується крапка з комою. З одного боку, це дозволяє розподілити текст на певні частини, а з іншого – ускладнює його розуміння. До того ж якщо перекладач при перекладі поруч із крапкою з комою буде використовувати й інші знаки, то це ще більше ускладнить розуміння тексту [11, с. 74].

Також під час перекладу нерідко автор замість крапки між трьома реченнями використовує коми. Це дозволяє об'єднати три схожі між собою за змістом речення в одне, вдавшись до перелічення. Або ж навпаки, розділові знаки опускаються і три речення формуються в одне. Все це залежить від того, що хотів передати автор.

Отже, можна стверджувати, що сучасні дослідження спрямовані на виявлення функцій розділових знаків, їхньої сутності, принципів, особливості перекладу. Водночас всі вони мають пов'язані ідеї, де розділовий знак постає не просто як засіб відділення тексту, але і як спосіб передачі внутрішнього світу героя та сенс тексту.

У зв'язку з цим можна підтвердити думку, що при перекладі перш за все варто звертати увагу на культурницький контекст та мовну норму вихідного тексту. Передача емотивності та збереження закладеного смислу також є важливими чинниками. Однак, дотримання чітких принципів розстановки розділових знаків не має суперечити авторському баченню необхідності тих чи інших розділових знаків, оскільки тоді втрачається адекватність та точність перекладу.

Отже, якщо порівнювати пунктуаційну систему португальської і української мови, можна стверджувати, що вони досить схожі і водночас гнучкі. Проте, наприклад, в португальському тексті кома буде використовуватися частіше, ніж будь-який інший розділовий знак. Рідко використовуються двокрапки і крапки з комою. Через особливості менталітету такі експресивні

розділові знаки як знак питання і знак оклику теж не часто вживаються. Український текст, навпаки, матиме всі можливі розділові знаки, щоб відобразити всі тонкощі паузації і емотивності.

1.2. Функції розділових знаків у тексті

Розділові знаки є органічною частиною тексту. Вони також називаються пунктуаційними, а ще вони виконують ряд функцій у тексті. Загальноприйнятим є визначення, що розділові знаки членують абзац на речення, речення – на складові частини, сигналізуючи про загальний характер цього речення та розкриваючи не лише логічний, але й емоційно-експресивний зміст [5, с. 6].

Розділові знаки використовуються у різних типах текстів. Якщо говорити про художні тексти, то індивідуальне застосування розділових знаків пов'язано зі стилем певного автора, оскільки вони допомагають письменникові висловити певні думки, відобразити свій письменницький стиль [7, с. 25].

За функціональними аспектами розділові знаки є функціональними та знаками-значеннями. Функціональні знаки: кома як знак поєднання; коми і дужки як знаки відокремлення; крапка з комою як знак роз'єднання. Знаки-значення: двокрапка як знак причини, пояснення; тире як знак наслідку, висновку, протиставлення [4, с. 15].

Отже, всі розділові знаки поділяються на інтонаційно-змістовні (крапка, знак питання, знак оклику, три крапки) і змістовно-інтонаційні, причому в останньому випадку одні виконують у реченні певну функцію (кома, коми, крапка з комою, дужки), а інші передають певне значення (двокрапка й тире) [13, с. 17].

Розділові знаки є перш за все показниками синтаксичної будови письмової мови. Такі розділові знаки, які визначаються будовою речення, є обов'язковими. До них відносяться знаки, що відокремлюють прості речення або частини складного речення один від одного в тексті, або ті словосполучення, які містяться в реченнях, але не пов'язані з ними граматично, - вставні і вставлені слова, словосполучення і речення, звертання, вигуки. Отже, розділові знаки, побудовані

за синтаксичним принципом, є структурно зумовленими. Тому цей принцип ще називають структурним. Цей принцип надає сучасній українській пунктуації стійкості, універсальності й обов'язковості [10, с. 9].

Іноді розділові знаки виступають засобом вираження мовленнєвої економії: «А скоро світ — в дорогу» (І. Франко). У цьому реченні тире допомагає сприйняти ширший зміст ніж той, що виражений словесно. У безсполучникових реченнях розділові знаки «економлять» словесні засоби зв'язку частин складного речення: «Іржа їсть залізо, горе – серце» (Нар. творчість) [1, с. 4].

Українська пунктуація базується також на інтонації: «Закінчили роботу, сіли відпочивати (інтонація переліку); Закінчили роботу - сіли відпочивати (інтонація обумовленості)» [6, с. 5].

Зростає кількість творів сучасної художньої літератури, де домінує певний розділовий знак [21, с. 45]. Висока частотність вживання того чи іншого знака трактується не як помилка, а як особливість даного художнього тексту чи індивідуального стилю того чи іншого автора.

Отже, розділові знаки переважно мають смислову й експресивну функцію. Також функціями таких знаків є змістовно-інтонаційна та інтонаційно-змістовна.

1.3. Особливості української та португальської пунктуації

Розділові знаки сучасної української мови становлять цілу систему. До цієї системи входять одиничні розділові знаки: крапка, двокрапка, багато крапок (три крапки), кома, крапка з комою, тире, знак питання, знак оклику і парні: дві коми, два тире, дужки, лапки. Знаки пунктуаційної системи називаються пунктограмами [12, с. 21; 30, с. 80; 36, с. 10].

Роздільну функцію виконують наступні розділові знаки. Крапка ділить текст на речення. Знак питання виконує ту саму функцію, але водночас вказує, що в реченні є питання. Знак оклику також поділяє текст на речення, але водночас вказує на виразність мовлення, вигук. Кома відокремлює граматично рівноправні частини простого чи складного речення. Крапка з комою має схожі

функції з комою, але розділяє складні (або ускладнені) граматично рівноправні частини [34, с. 28; 39, с. 14; 28, с. 155].

Тире поділяє головні частини речення (коли вони передані однотипними лексико-граматичними категоріями), порівнювані мовні одиниці, частини безсполучникового складного речення, що перебувають в умовно-часовому, дієприслівниковому та причинно-наслідковому відношеннях. Двокрапка не тільки відокремлює одну частину складного речення від другої, а й вказує на те, що в цій другій частині міститься пояснення, відображення причини того, про що йшлося в першій. Багато крапок (три крапки) вказують на те, що в реченні немає всіх його складових, речення неповне, розірване. Знак виноски - видільний. Він вказує на те, що після слова, біля якого стоїть цей символ, має бути фрагмент тексту, представлений у підрядковій частині сторінки або внизу тексту [18, с. 3; 31, с. 190].

Парні розділові знаки - дві коми, два тире, дужки, лапки - виділяють якийсь відрізок тексту (другорядні члени речення, коли є потреба їх відокремити, вставні і вставлені слова, словосполучення, звертання). У текстах часто поєднуються (збігаються) розділові знаки. Наприклад: «Болгарка, мов сонце, розквітла (А з нею дитина мала!), мені усміхнулась привітно і в кухлі води подала...» (П. Усенко). Тут поєдналися (збіглися) знак оклику, дужка і кома. Поєднання можуть бути такими: [?!], [!..], [! -], [. -], [."] та ін [20; 32, с. 122].

Розділові знаки у португальській мові мають свої особливості. Це обумовлено тим, що рухомість португальського синтаксису є дуже великою, звідки випливають проблема двозначності – яка або розвідується, або розв’язується через широке використання ком. Так, згадані елементи розташування та координації надають творам, написаним португальською мовою риторичних фігур бароко: інверсій, еліпсів, силепсів (застосування присудку до кількох підметів, різних по роду, числу чи особі), хіазмів (інверсія в другій половині речення), повторень тощо [2, с. 32].

Якщо крапка у португальській мові є знаком побудованим за класичними правилами, то кома панує в ансамблі пунктуаційного дискурсу. Згідно «Nova

Gramática do português contemporâneo» («Нова грамати́ка сучасної португальської мови») налічується двадцять різних використань коми [15, с. 98].

Пунктуація португальської мови залежить від основного способу формування речень. У португальській мові дуже часто використовується довге речення з багатьма підрядними. Існують навіть романи, що складаються з одного речення, як-от «Um soro de cólera» («Склянка гніву / холери») Радуана Нассара, монолог, у якому розділову пунктуацію скасовано, а паузи робить сам читач – наскільки йому вистачить подиху [33, с. 12].

Такою ж усною наснагою наділено віршований твір Арольда де Кампоса «Galáxias», чиє читання вголос вимагає ритму музичних виконавців “репентистів” (repentistas), жонглерів, яким слово кидає виклик, поки імпровізаційне натхнення їхніх рядків не вичерпається. Однак у більшості випадків довга фраза не скасовує пунктуації; навпаки, вона породжує безліч ком, крапок з комою, двокрапок, тире, як у Марселя Пруста, що був своєрідним винятком у французькій мові [27].

Особливості пунктуації португальської мови обумовлені історією її походження. Португальська мова є наймолодшою серед неолатинських мов – за виразом бразильського поета Олаво Білака (1865–1918): «остання квітка Лаціуму, дика й прекрасна» – мова, що “запізнилася” у своєму формуванні як національна через арабську окупацію Піренейського півострова аж до кінця XV ст. За походженням португальська мова була діалектом регіону міста Порто, і офіційно була визнана королем Діонісієм I лише у 1256 р. Ось чому серед сучасних мов вона, безперечно, є однією з найбільш наближених до латини. Разом з тим латинська мова залишалася обов’язковою дисципліною для бразильських та португальських ліцеїв аж до сімдесятих років XX ст.; тож всі письменники, що писали португальською, за винятком наймолодших, володіли латиною на високому рівні; нею користувалася уся єзуїтська схоластика [29, с. 43].

Історична близькість до латини є структурною для португальської мови, не лише у лексиці, але й у синтаксисі, який стоїть десь посередині між давньою флексійною мовою та сучасними мовами без граматичних відмінностей [15, с.

99].

Отже, українська та португальська мова мають ряд значних відмінностей у пунктуаційній системі. При цьому якщо в українській мові розділові знаки призначені для розчленування елементів тексту, то у португальській - для індивідуального сприймання тексту. Тож у португальській мові у текстах може бути як багато ком, так і взагалі може спостерігатися їхня відсутність.

1.4. Особливості авторської пунктуації Пауло Коельо

Пауло Коельо (1947 р.н.) вважається культовим письменником кінця 20 – початку 21 століття. Він описує себе як представника покоління хіпі: «Я був членом того особливого періоду в історії, коли «вільне кохання» процвітало і ми майже порушили всі табу». Він цікавився ультралівою ідеологією і з політичних причин його переслідувала поліція [16, с. 23].

П. Коельо відомий як рок-пісняр, драматург, журналіст і телевізійний драматург. На Львівському форумі видавців письменник зауважив: «Я живу в суперечності. Людина, яка не має суперечностей, не живе своїм життям». Тому від марксизму та ідей Че Гевари через захоплення алхімією «Я вивчав алхімію одинадцять років» до католицизму – це шлях духовного пошуку людини П. Коельо».

У 1986 році він здійснив паломництво Дорогою в Сантьяго (шлях середньовічних паломників із Франції до іспанського міста Сантьяго де Компостела), результатом якого став роман «Паломництво» (1987). Роман «Алхімік» був опублікований у наступному році і здобув популярність у своєму жанрі у двадцяти дев'яти країнах, а також у 1998 році увійшов до списку десяти найпопулярніших книг світу. Згідно з опитуванням, проведеним у Німеччині влітку 2004 року, цей твір займає восьме місце серед сотні інших згаданих творів за популярністю. Значний успіх письменнику принесли й інші його книги, такі як «Бріда» (1990), «Валькірії» (1992), «Мактуб» (1994). У 1994 році був опублікований роман «На березі річки Пьедра сіла я і заплакала», який за визначенням Л. Одинець є твором, що розкриває «жіночу природну сутність».

Книга «П'ята гора» (1996) заклала основи до написання наступного бестселера «Посібник для Воїнів Світла» (1997). «Книжка – творіння самотності», - наголошує П. Коельо. У цій книзі автор вчить читачів Самотності та Самості, адже твір складається з афористичних висловів, тому що, «хоч ніхто не вважає себе за воїна світла, кожен може стати ним». Досягти гармонії з внутрішнім «я» можна тоді, стверджує автор, коли «пройшов крізь усе... і не втратив надії стати кращим, аніж був до цього». Усе це, вважає А. Шестак, і дає право «вважати «Книгу...» справжнім «посібником зі становлення особистості» [19, с. 27].

У книгах «Вероніка вирішує вмерти» (1998), «Диявол і сеньйорита Прім» (2000) Коельо говорить про життя та смерть, реальність та надзвичайне. У 2003 побачив світ роман «Одинадцять хвилин», який одразу здобув шалену популярність і став бестселером у Франції, Італії, Бразилії, Португалії. У цій книзі, підкреслює автор, він «мав намір утвердити уявлення про те, що, коли ми по-справжньому близькі, ми близькі не тільки фізично, але й духовно». Пауло Коельо розповідає про значення кохання в житті людини і про те, як воно пов'язане з сексом, що він називає «сферою, де ми дозволяємо собі брехати, і при цьому вважаємо, що це на користь». Однак насправді, як зауважує письменник, «страх кохання або почуття провини» мають набагато більший вплив на наш світ, ніж фізичні явища, оскільки вони живуть у наших серцях і можуть похитнути його глибше.

У своїх творах письменник переважно використовує складносурядні речення. Часто розділовими знаками є коми, а також використовуються сполучники *a, ale, i*. Зокрема, у творах присутні або мінімальна кількість розділових знаків, або вони відсутні взагалі. Прикладами є речення у творі «Алхімік». 1. Чим незвичайніше щось, тим простіше воно на вигляд. 2. Зміст його під силу зрозуміти тільки мудрому. Автор так може складну пропозицію розкласти на прості [22].

У творах Коельо комою поділяються в складнопідрядному реченні головне і підрядне. Підрядне приєднується до головного: Підрядними спілками (що, щоб, як, ніби, бо, тому що, чим, тим...) є: кома між сполучними словами (хто, який,

чий, скільки, де, коли, навіщо...); сполучні слова, що є членами придаткових речень (можуть бути такими, що підлягають); якщо підрядне знаходиться всередині головного, то виділяється комами з обох боків: «Життя не завжди дає другу спробу, подарунки, які воно тобі підносить, краще приймати» (П. Коельо «Одинадцять хвилин») [23; 36].

Тож одні захоплюються його авторським пунктуаційним стилем та вбачають у його творах філософську глибину, інші називають їх читвом для всіх, «масовою літературою». Часто його стиль називають «фармацевтичним», адже автор створив певний «рецепт» кожного твору: «нехитрий сюжет, головні герої – молоді, привабливі зовнішньо і духовно, до того ж тямущі й релігійні, вдало підібрані міфи і притчі, раз по раз зустрічаються «селегантні діалоги з присмаком філософії» і, звісно ж, обов’язковий хеппі-енд». Отже, це «універсальна формула бестселера», в якому обов’язково поданий євангельський епіграф. При цьому все це поєднується із своєрідною пунктуацією [24, с. 15].

Отже, пунктуаційний стиль всесвітньо відомого письменника Пауло Коельо характеризується відсутністю розділових знаків або їхньою мінімальною кількістю. Також він у складнопідрядних реченнях здебільшого використовує кому.

Таким чином, висновуємо, що розділові знаки відіграють вагомую роль у побудові кожного тексту. Зокрема, спостерігаємо важливість дотримання принципів та функцій розділових знаків, використання їх для побудови цілісного тексту, зберігання необхідної пунктуації при перекладі. Загалом було визначено такі функції розділових знаків як смислова й експресивна, змістовно-інтонаційна та інтонаційно-змістовна. Одночасно з цим система розділових знаків утворює пунктуацію. Українська пунктуаційна система побудована за певними правилами, проте не вимагає чіткого їхнього дотримання. Для португальської пунктуаційної системи характерними є відсутність розділових знаків або навпаки велика кількість ком. Водночас у творах Пауло Коельо відмічається велика кількість ком, а також наявні тексти, де розділові знаки відсутні взагалі.

РОЗДІЛ 2

ПОРІВНЯЛЬНИЙ ТА КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ РОЗДІЛОВИХ ЗНАКІВ У ТВОРІ П. КОЕЛЬО «ПЕРЕМОЖЕЦЬ ЗАВЖДИ САМОТНІЙ» ТА ЙОГО ПЕРЕКЛАДІ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ ВІКТОРА ШОВКУНА

2.1. Характеристика твору

Роман «Переможець завжди самотній», написаний у 2008 р., є одним із найвідоміших творів Пауло Коельо. Він поєднує у собі драму, детектив, притчу. Велика увага приділена психологічним та філософічним аспектам. При цьому автор намагається відобразити життя багатих людей не через концепт розкоші та ідеального щастя, а як звичайне життя, що наповнене хвилюваннями, трагедіями, болем, низкою проблем та негараздів [25].

Головним героєм роману є Ігор. Це росіянин, багата та впливова людина, бізнесмен, тож він веде той спосіб життя, який цілком може собі дозволити. Однак на Канському кінофестивалі Ігор з'являється не для того, щоб отримати успіх та завести нові знайомства, як здається на початку твору, а щоб повернути свою дружину. До того ж герой багато працює, щоб досягти успіху, тому знає ціну багатьом речам. При цьому він не тільки отримує бажане завдяки докладеним зусиллям, але й намагається проявити себе досить активно в особистому житті. Проте, розуміння того, що можна отримати все і відразу, а також сильні почуття до жінки, призводять до того, що він вдається до вбивств. Він вбиває інших лише для того, щоб підкреслити своє сильне кохання. Тож сам процес вбивства для нього це певного роду відчуття свободи, розслаблення, перемоги.

У романі письменник піднімає питання про те, чи всі шляхи досягнення успіху є доречними. Так, головний герой через нестабільну психіку, вирішує вбивати. При цьому, здається, що він має все для досягнення успіху. Для нього процес вбивства це самореалізація, яка приносить йому задоволення. У такі моменти він відчуває себе переможцем, оскільки зміг перемогти когось у

прагненні до життя. Тобто тут постає питання про те, чи можна вважати вбивство іншої людини і власного виживання успіхом, чи ні.

У романі письменник детально описує життя знаменитостей. Він показує акторів, моделі, режисерів, як звичайних людей, що мають певні проблеми та вади. Для них відчуття великих грошей та передчуття скорої слави, цінних контрактів, є одним із найсильніших стимулів до руху вперед. Однак, навіть для досягнення найменшої слави вони проходять складний шлях. Тож знову таки письменник піднімає питання про те, чи це варте того. Чи повинна людина жертвувати своїм життям заради навіть примарного шансу на успіх? [37]

На початку сюжету читач опиняється на Каннському кінофестивалі. Письменник демонструє читачам коло заможних та впливових людей, які мають гроші та досягли значного успіху у житті. Водночас у читача формується враження про те, що таке життя є мрією багатьох і він сам хотів би опинитися у такому оточенні. Однак, письменник, навпаки, намагається тонко донести читачу, що таке життя не настільки чудове яким здається. Так, герої щасливі лише перед камерами та успішним оточенням, а вдома вони залишаються сам на сам зі своїми проблемами. Тож тут закладена філософська думка про те, що не все так добре як здається на камеру, Відповідно, судити людей лише на основі їхніх досягнень та доходу зовсім неправильно.

Досить цікавим є те, що у романі подано історії відразу кількох людей. Тобто на основі цього автор демонструє, що складне життя очікує всіх тих, хто приходить у шоу-бізнес, незалежно від професії. І хоча всі ці персонажі успішні, вони готові зробити будь-що, щоб і надалі бути зірками. А також відображена необхідність постійно підкорятися забаганкам продюсерів та режисерів, тож письменник фактично подає їх як ляльок-маріонеток, які не мають свого життя і голосу.

Цілком логічно у творі представлені герої, які вважають, що ніколи не будуть такими пихатими, як інші зірки, а так і будуть простими для всіх навколо; ті, хто проходить важкий шлях заради примарного успіху і не готовий зупинитися ні перед чим; ті, хто відчули свою владу і вважають себе достойними вирішувати людські долі; ті, хто досягли успіху, але не слави, і про них знають

лише у вузьких колах, хоч вони багаті і не знають на що витратити гроші. Хоч всі герої є різними, проте всі вони мають зв'язок із шоу-бізнесом. Цікаво, що автор створив персонажі, які знаходяться на різних рівнях, зокрема є такі, які лише починають свій творчий шлях, хтось уже має невеликий успіх, хтось є дуже відомим, а дехто досяг успіху, але не став відомим. Тож вони відрізняються, однак у них один і той же важкий шлях до слави.

Вельми цікавим є філософське питання про те, хто ж такий переможець. Так, письменник висловлює протягом твору думку, що переможцем є той, хто впевнено йде до мети, не намагається перенести свою відповідальність на когось, займається саморозвитком, планує свої подальші дії, забуває про незручності та неприємності, не зважає на свої проблеми. Тобто той, хто фактично забуває про все навколо заради власних амбіцій. Як наслідок, така людина отримує славу, успіх, визнання, популярність. Вона може швидко розбагатіти та отримати необмежену владу. Проте, існує велика ймовірність, що до кінця свого шляху вона буде самотня. Адже під час досягнення успіху така людина віддаляється від рідних та друзів, менше уваги приділяє родині, не намагається налагодити особисте життя [38, с. 31].

Фактично це і сталося з головним героєм. Він отримав все чого прагнув. Однак не зміг втримати кохану. І тепер коли проблеми у коханні перекреслюють його статус переможця, він вирішив піти на вбивство, щоб компенсувати невдачу в особистому житті. Таким чином автор показує, що людина, яка досягла успіху, буде залежна від прагнення нового успіху в усьому. Вона буде намагатися займатися різними сферами, щоб отримати вагомий результат. Тобто для неї успіх це певного роду адреналін, або ж навіть наркотик, задоволення від якого вона отримує лише тоді, коли відчуває себе переможцем.

І знову ж таки, у творі піднімається питання про те, чи вседозволеність та необмеженість у діях не призводять до того, що людина втрачає моральне обличчя? Адже якби герой був дрібним бізнесменом та не мав багато грошей, впливу, заможних друзів, то може він би і не вдався до злочинів. Бо так він міг би бути зайнятий саморозвитком та справами і не мав би думок про щось злочинне. Однак саме відчуття безкарності подарувало йому розуміння, що він

має моральне право вбивати, таким чином розпоряджаючись чужими життями.

У творі особлива увага приділена тому як популярність та прагнення отримати славу впливають на моральні цінності героїв. Так, показовим є один із епізодів твору, де знаходять тіло режисера. Актриса, яка прийшла на кастинг налякана не тим, що режисер загинув, а тим, що тепер їй потрібно шукати іншого зацікавленого у ній фахівця. Дівчина найбільше засмучена саме через те, що їй довелося довго їхати до нього, а зустріч так і не відбулася. При цьому вона довго мріяла про ці проби. Тобто тут постає питання про моральні цінності та їхню градацію, коли на кону популярність та слава. Адже з одного боку зображується сцена, де всі метушаться біля мертвого тіла та намагаються з'ясувати, що сталося, а з іншого боку – сидить перелякана дівчина, яка має надію, що режисер не помер, лише тому, що вона хоче потрапити у його фільм [35, с. 48].

Тож можна зауважити, що Коельо поступово, саме завдяки даному епізоду також, висловлює думку про те, що у світі шоу-бізнесу у людини не може бути друзів та товаришів. Тут кожен розглядається як шанс для когось, як той, хто допоможе прорватися на сцену. Навіть смерть це радше про втрачені шанси, аніж про реальне горе. Тобто людина, що померла не викликає жалість в оточуючих. Це скоріше усвідомлення, що така людина більше не заробить на тобі, а ти не зможеш заробити на ній. Тут важливим є лише бізнес, а все інше є примарним та несправедливим.

Важливо зазначити, що у романі головний герой показаний як досить впевнений та стриманий. Всі його кроки продумані та мають конкретне значення. Тобто він показаний як самодостатній лідер для якого неважливе схвалення оточення. Він знає чого він вартий і тому для нього інші нижчі за статусом порівняно із ним. До тих, що поруч, він ставиться із певною зневагою та протиставляє їх собі. Він намагається показати всім, що він тут лідер і власник не лише свого життя, але і життя оточуючих. Тому не дивно, що твір має таку назву, адже головний герой дійсно почувається переможцем.

Також цікавим є те, як у творі описана зброя. Так, на початку твору описана міць пістолета, оскільки за одних умов герой помирає, а при інших лише отримує поранення. Тобто зброю описано як символ влади та річ, яка є інструментом

вирішення питання кому жити, а кому померти. Зокрема, на початку твору вказано, що вбивця здатен обирати чи вбити свою жертву швидко, просто вистріливши їй у голову, чи повільно, наприклад, якщо вистрілити у певному положенні у ребра. В останньому випадку жертва вже приречена на смерть, проте намагається боротися за своє життя, хоча вже сама починає усвідомлювати, що втратила занадто багато крові.

Тобто письменник піднімає у творі ще одне філософське питання про те, що означає для вбивці керування чужим життям. Адже він вирішує як вбити людину, чи вбивати взагалі, чи варта людина шансу, у яких випадках вбивство є чимось виправданим. При цьому вбивця є своєрідним переможцем, оскільки він виграє двобій за життя та має всі ресурси для того, щоб проводити подібні поєдинки. Тож вбивство для такої людини це процес, що приносить лише задоволення, адже він таким чином намагається розкрити потенціал. Для нього процес здійснення злочину це ще одна сутичка, яка дозволяє відчувати себе вищим та кращим за інших [14, с. 9].

У творі письменник намагається подати вбивство у розумінні злочинця. Адже він прагне показати, що для вбивці цей процес має сакральний зміст, позаяк він не просто позбавляє когось життя, а отримує тріумф над іншою людиною, перемагає її, демонструючи свою перевагу. Злочинець насолоджується тим, що вчиняє, для нього це компонент повноцінного життя, спроба отримати нові відчуття від чогось іншого, забороненого. Цікавим є також те, що герою приносить задоволення, що всі обговорюють вбивства. Для нього це розуміння того, що він підсвідомо має вплив на велику групу людей, адже кожен боїться, що може стати наступною жертвою. Він обговорює вбивства з іншими, пропонує свої варіанти як затримати вбивцю і хто він є. Йому подобається обговорення власної персони, він навіть висловлює гіпотези у центрі уваги таких шанованих та успішних людей, його діяльність викликає страх в оточуючих. Це дозволяє сформуванню почуття того, що він є справжнім переможцем, бо вже отримав неабияку популярність.

Важливо, що герою цікаво слухати тих, хто висловлює свою думку про вбивцю. У такі моменти він відчуває значний інтерес до співрозмовника, його

тіло напружується, тиск підвищується. Він розуміє, що скоріше за все люди не вважають його вбивцею, однак йому цікаво відчувати напругу та трепіт. При цьому він досить чітко відчуває, що вбивства лякають людей і йому приємно, що саме він сколихнув буденне життя заможних та впливових. Адже, якщо про нього говорять люди такого рівня, то він точно виправдовує свій статус переможця.

Також досить цікавою темою у творі є питання «маленької людини». Це лише початківці у шоу-бізнесі, тож поки не відіграють вагомої ролі для оточуючих. При цьому вони багато працюють над собою та над своїми фізичними та зовнішніми даними, щоб отримати бажану пропозицію по роботі. Це ті люди, які кожен день проходять складний шлях, щоб отримати те, чого хочуть. Водночас їм доводиться терпіти знущання та насмішки заради бажаної посади, адже це їхній єдиний шанс отримати потрібні пропозиції. Тут письменник зображує важкий шлях моделей та актрис, які проходять велику кількість проб та кастингів, щоб отримати цікаву роботу, а ще погоджуються на будь-які прохання режисерів та продюсерів. При цьому ті, хто призначає їм зустрічі та відбори, розуміють, що дівчата є «маленькими людьми», а отже, можуть виставляти їм дивні пропозиції та намагатися образити героїнь, щоб посилити їхню залежність від цієї ролі чи посади.

Як наслідок, автор зображує цілий ряд принижень, через які доводиться проходити так званій «маленькій людині», допоки вона не досягне успіху. Зокрема, це насмішки оточуючих, незрозумілі пропозиції, професійні випробування, нестерпні умови праці. Однак, знову ж таки у героїнь немає вибору. Для них важливим є лише контракт, який вони хочуть отримати за будь-яку ціну і коли щось зривається, втручаються обставини, то персонажі відчувають лише біль, несправедливість, гіркоту нездійснених мрій. Все це формує у них почуття ненависті до оточуючих, злості, бажання помсти, реваншу[3, с. 19].

І коли така «маленька людина» нарешті досягає слави та популярності, вона починає поводитися із іншими так, як свого часу поводитися із нею. Це спроба довести у першу чергу собі, що вона вже не та маленька незграбна

дівчинка, з якої можна сміятися, а знана актриса, що викликає лише захоплення та повагу. Тобто тут уже простежується спроба довести самому собі, що людина вже чогось досягла.

Отже, роман «Переможець завжди самотній» розкриває багато філософських питань. Чи не найважливішим з них є те, чи дійсно спроба отримати славу та популярність призводять до того, що герой залишається самотнім та вчиняє злочини.

2.2. Аналіз та порівняння розстановки розділових знаків в оригіналі та у перекладі твору

Для виявлення особливостей оригіналу та перекладу твору було здійснено аналіз вживання розділових знаків. Під час проведеного дослідження було виявлено наступні особливості у досліджуваному творі.

По-перше, збереження оригінальної пунктуації. Ми відзначили, що у більшості епізодів в оригіналі та у перекладі збережено пунктуацію. Це свідчить про те, що перекладач намагався максимально точно передати оригінал. Тим самим читач має змогу отримати твір, де переклад у змістовому та граматичному сенсі збігається. Це дозволяє говорити про схожість української та португальської пунктуаційних систем. При цьому, переважно, пунктуація збігається у тих реченнях, де використовуються коми та крапки. Це свідчить про те, що при використанні універсальних розділових знаків із віддільною функцією пунктуація зберігається.

Прикладами збереженої оригінальної пунктуації в оригіналі та перекладі є наступні уривки:

1. A pistola Beretta Px4 compacta é um pouco maior que um telefone celular, pesando em torno de 700 gramas, e capaz de disparar 10 tiros [41, с. 15].

Пістолет «беретта», компактний і лише трохи більший за мобільний телефон, важить сімсот грамів, і з нього можна зробити десять пострілів [40, с. 9].

2. Poderia já ter subido para o seu quarto, porque a cena que aguardava

aconteceu às 11:11 PM, embora ele estivesse preparado para esperar mais tempo [41, c. 16].

Він уже міг би піднятися до своєї кімнати, бо те, на що він чекав, сталося об 11-й годині 11 хвилин, хоч він і наготувався чекати довше [40, с. 10].

3. A Superclasse não perdoa traições, e todos conhecem os seus limites — não chegaram aonde estão pisando a cabeça dos outros, embora isso seja o que diz a lenda [41, c. 18].

Суперклас не прощає зрад, і всі знають свої межі — вони ніколи не стануть топтатися по головах інших, попри те що розповідають легенди [40, с. 12].

4. Mas no bar do Martinez, todos sabem, que os poderosos estão ali [41, c. 18].

Але в барі «Мартінеса» всім відомо, що впливові та багаті можновладці перебувають тут [40, с. 12].

5. O que as pessoas estão pensando? Acham que moda é aquilo, que muda com a estação do ano? [41, c. 21]

Як їй собі уявляють люди? Як те, що змінюється залежно від пори року?[40, с. 15]

Точна відповідність перекладу відповідає граматичним нормам. Тут можна відзначити, що збереження пунктуації у перекладі відповідає потребам читача. Зокрема, це дозволяє слідкувати за текстом, якщо читач користується одночасно і оригіналом, і перекладом. У цьому плані першочергова увага приділена тим читачам, які знайомі з португальською мовою та за допомогою своїх знань лише навчаються читати оригінальні художні твори.

Збереження пунктуації дозволяє краще передати саме ті емоції та думки, які заклад письменник у своїх персонажів. Як наслідок, вони у нього постають перед читачами такими, якими їх хотів показати письменник: емоційними, спокійними, врівноваженими, активними чи хитрими. Тож пунктуація є наголошенням внутрішнього світу героя, його переживань та хвилювань, надій.

Отже, у тих уривках де розповідь іде від імені оповідача та описуються типові дії для персонажів, їхнє довкілля, умови перебування героя, тут пунктуація не зазнала змін. Розповідь ведеться із використанням значної

кількості ком, які передаються у перекладі. Окрім цих розділових знаків також зберігаються тире, знаки питання, двокрапки, крапка з комою.

Тож можна відзначити, що збереження пунктуації є характерним практично для всього твору. Лише незначні частини мають зміни та певні особливості. Це відповідає потребам читача перекладу та прагненню перекладача досягти його точності. При цьому також присутні такі аспекти, як заміна розділових знаків чи їхнє додавання, проте, це характерно лише для незначної частини тексту і тих уривків, де переважно герой спілкується з кимось або відчуває певне душевне напруження.

Можна зауважити, що пунктуація здебільшого збережена при використанні розділових знаків як знаків із віддільною функцією, а при застосуванні із видільною функцією, пунктуація збережена нечасто. Тож у розповідних реченнях найголовнішим є збереження функції розмежування за допомогою розділових знаків одних частин тексту від інших, тому тут замінювати, видаляти, додавати інші розділові знаки є недоречним та може вплинути на розуміння сенсу висловленої думки.

По-друге, щодо заміни розділових знаків під час перекладу. Зважаючи на зміст висловленого у тексті, можна побачити заміну одних розділових знаків на інші. Це дозволяє краще передати сенс висловлення мовою перекладу та викликати у читача певні думки та емоції. Прикладами заміни є наступні уривки:

1. Está longe de ser uma arma ideal para os entendidos no assunto: “É muito mais adequada para mulheres que para espíões”, diz alguém do serviço secreto inglês para James Bond no primeiro filme da série, enquanto lhe confisca a antiga pistola, entregando um novo modelo [41, с. 15].

«Він набагато краще підходить для жінок, аніж для шпигунів», — каже один із працівників англійської секретної служби Джеймсові Бонду в першому фільмі серії, забираючи в нього пістолет старої марки й видаючи йому нову модель [40, с. 9].

Варто зауважити, що вказівний займенник «цей» краще б передав оригінал, аніж особовий «він», оскільки під час прямої мови йде вказівка саме на конкретну зброю, про яку йдеться в тексті і над якою виконується дія.

Також кращим варіантом перекладу буде «жінкам, аніж шпигунам» аби уникнути перевантаження прийменниками.

Можна прибрати зайве уточнення, і замість «один із працівників» залишити просто «працівник».

2. Se isso acontecesse, a última coisa que tal pessoa gostaria de escutar é um novo “projeto que ainda ninguém fez”; mas o desespero é capaz de enganar o desesperado [41, c. 18].

Якби справді їм випала подібна нагода, то останнє, що хотіла б почути така впливова особа, був би «новий проект, якого досі ніхто ніколи не здійснював». Але зневіра має властивість обманювати зневіреного [40, c. 12].

3. E acaba de confirmar, para sua surpresa, que ninguém parece muito interessado em filmes — exceto as pessoas daquele bar [21, c. 18].

І відкриває, на свій превеликий подив, що ніхто тут особливо не цікавиться фільмами, крім кількох відвідувачів бару [40, c. 12].

4. A menina — que não devia ter mais de 20 anos — sorri [41, c. 26].

Дівчина, якій не більше двадцяти років, усміхається [40, c. 20].

Варто додати «мабуть», щоб «дівчина, якій, мабуть, не більше двадцяти років» було припущенням як в оригіналі, а не ствердженням.

У ході аналізу тексту було виявлено наступні заміни розділових знаків:

- заміна двокрапки в оригіналі на тире та кому у перекладі;
- заміна крапки з комою на крапку;
- заміна тире на кому.

Заміна двокрапки на тире та кому можна пояснити зміною розташування частин речення у перекладі. Так, в оригіналі працівник спочатку говорить і вже потім подані його слова у вигляді прямої мови. При перекладі спочатку подана пряма мова, а вже потім вказано, хто говорить. Це обумовлено тим, що в українських художніх текстах переважно пряме мовлення подається на початку речення, а вже потім пояснюються обставини сказаного. Як видно з португальського художнього тексту, спочатку здебільшого пояснюються обставини сказаного, а вже потім саме висловлювання. Тобто для португаломовного читача важливішими є умови у яких відбувається мовлення, а

зміст вже є другорядним. Для українців першочерговим є зміст, а потім вже умови. Тому така заміна є допустимою під час перекладу, що пов'язано як з особливостями менталітету, так і із граматичною та мовознавчою системою нашої країни, а також пунктуаційними нормами.

Крапка з комою та крапка виконують віддільну функцію у тексті. Проте в українських текстах крапка з комою переважно не використовується. Це обумовлено тим, що даний розділовий знак переважно розподіляє складне речення на кілька повноцінних частин, які є окремими компонентами речення, однак лише у єдності формують одне речення. Їхній розподіл негативно вплине на сприйняття речення і воно може бути не до кінця зрозумілим. Саме тому крапка з комою не характерна для української пунктуаційної системи. Здебільшого речення ділиться на кілька окремих речень з наявними там розділовими знаками.

У португальській пунктуаційній системі крапка з комою трапляються часто. Це пов'язано з тим, що часто використовуються складносурядні речення, які неможливо розбити на кілька невеликих речень. Як наслідок, ця ознака визначає наявність у португальських текстах і у творах Пауло Коельо значної кількості епізодів із довгими реченнями, що діляться на окремі змістовні частини за допомогою крапки з комою.

Виходячи з цього, під час перекладу замість крапки з комою використовується кома. Це дозволяє поділити складне речення на два-чотири простих. При цьому зміст речення не втрачається, а читачу простіше сприймати текст, оскільки він не втрачає зміст.

Під час заміни розділових знаків найчастіше тире в оригіналі замінюється на кому при перекладі. Це обумовлено тим, що знову ж таки кома є традиційним віддільним знаком для української системи пунктуації, а тире – для португальської, де кома переважно ставиться між однорідними членами речення. Також тире у португальській мові слугує засобом акцентуації уваги на чомусь. При цьому під час українського перекладу така функція тире не враховується і замінюється комами. Проте, даний процес негативно впливає на сприйняття тексту, оскільки читач втрачає розуміння того, що дійсно важливе при розгляді

тексту. Саме виокремлені деталі можуть мати центральне значення під час прочитання твору надалі. Однак, перевага у використанні надається тим знакам, які є більш традиційними для нашої мовної норми.

По-третє, додавання розділових знаків. Прикладами цього є наступні уривки:

1. *Quanta ingenuidade [41, с. 18].*

Яка наївність! [40, с. 12].

2. *No mundo real, o Poder está a esta hora trancado em seus quartos checando seu correio eletrônico, reclamando que as festas sempre se parecem, que a jóia da amiga era maior que a sua, que o iate que o concorrente comprou tem uma decoração única, e como é possível? [41, с. 19].*

У світі реальному люди впливові й могутні тепер сидять, замкнувшись у своїх номерах, і переглядають електронну пошту та надсилають електронні листи, нарікаючи на те, що фестивалі завжди однакові, що діаманти подруги виявилися більшими та гарнішими, що яхта, куплена конкурентом, оздоблена дивовижно гарними породами дерева — й хіба можна витерпіти таке? [40, с. 13]

3. *“Perfume” também é como os jovens atores se referem às velhas milionárias, com plástica e botox, mais inteligentes que os homens. Elas jamais perdem tempo: chegam também nos últimos dias, sabem do que todo o poder de sedução está no dinheiro [41, с. 21].*

Молоді актори також називають «парфумами» старих мільйонерок, чию «красу» підтримують пластична хірургія та ін'єкції ботоксу, — вони значно розумніші за чоловіків і ніколи не гають часу: з'являються лише в останні дні, знаючи, що вся сила спокуси — у грошах [40, с. 15].

4. *Os “perfumes” femininos confiam no poder de seus brilhantes, e apenas nisso [41, с. 21].*

Жінки «парфуми» покладаються на свої діаманти — й тільки на них [40, с. 15].

Автор закладав у вираз «no poder de seus brilhantes» значно ширше поняття, ніж просто діаманти. Йдеться саме про жіночу зовнішність і принади, що як

блиск діамантів вабить до себе.

5. *Cannes é um festival de moda* [41, с. 22].

Каннський фестиваль — це фестиваль моди [40, с. 16].

Можна констатувати, що в українському перекладі було додано знаки оклику та тире. Найчастіше тире використовується як спосіб акцентуації уваги на чомусь. При цьому в оригіналі розділові знаки відсутні. Тобто так увага читача звертається на важливі для читача аспекти. При цьому перекладач таким чином відображає певні істини, які мають викликати у читача деякі емоції та почуття. Наприклад, в останньому реченні, увага приділена тому, що Каннський фестиваль є фестивалем моди, адже відвідувачі прагнуть там не так побачити талант колег та оцінити фільми, як показати іншим знаменитостям себе і вразити своїм одягом.

Додавання знаку оклику при перекладі відбувається не досить часто. Він застосовується щоб показати емоції героя та його почуття. При цьому це передача напруги у тексті та відображення його динамізму. Водночас, додавання цього знаку негативно може вплинути на справжнє розуміння тексту, оскільки, наприклад, персонаж твору міг би бути спокійним та врівноваженим, висловити щось без зайвих емоцій і цим самим підкреслити свою стриманість. Додавання знаку оклику навпаки відображає його експресивність та почуття, що він прагне приховати, і тим самим розуміння змісту сказаного втрачається.

Отже, під час дослідження роману «Переможець завжди самотній» було виявлено, що особливостями вживання розділових знаків в оригіналі та перекладі твору є збереження оригінальної пунктуації, заміна розділових знаків під час перекладу, додавання розділових знаків.

Таким чином, роман Пауло Коельо «Переможець завжди самотній» розповідає історію головного героя, який заради кохання та самореалізації починає вбивати. При цьому персонаж, здійснюючи злочини, описує читачам особливості світу шоу-бізнесу та знаменитостей. Це історія про важкий життєвий шлях відомих людей. Саме тому Пауло Коельо використав у назві прислівник «só» (*лише, тільки*), а не «sozinho» (*самотній, одинокий*), оскільки після важкого шляху до успіху, постійної боротьби та конкуренції у героя не

залишається сил на ще одну боротьбу, тільки вже за кохання, і він залишається один. Тож, точнішим перекладом назви буде наступний «Переможець завжди один», який би також дав змогу розкрити свою багатозначність. Варто зауважити, що англійський варіант назви «The Winner Stands Alone» у перекладі ближче до оригіналу.

Водночас неможливо виявити особливості твору без аналізу його пунктуаційної системи в оригіналі та у перекладі. Зокрема, особливостями вживання розділових знаків в оригіналі та перекладі твору є збереження оригінальної пунктуації, заміна розділових знаків під час перекладу, додавання розділових знаків. Найчастіше зберігається оригінальна пунктуація, що відповідає точності перекладу.

РОЗДІЛ 3

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО РОЗСТАНОВКИ РОЗДІЛОВИХ ЗНАКІВ

3.1. Рекомендації щодо розстановки розділових знаків для отримання потрібного ефекту у перекладі

Під час неправильно визначеної стратегії розстановки розділових знаків можливі такі помилки:

- **модальні й фактичні помилки.** Модальні помилки виникають через те, що автори інколи неправильно враховують стосунок матеріалу до дійсності. Такі помилки можуть виникати, наприклад, коли автори сприймають наукову гіпотезу як беззаперечний факт. Трапляється й так, що інколи самі читачі помилково сприймають модальність інформації. До модальних помилок відносяться й фактичні помилки. Це такі твердження, модальністю яких є реальність, проте дані висловлювання хибні. Одне з перших місць у списку таких труднощів традиційно посідають реалії, і це зрозуміло: адже перекладач не завжди може знати все про історію, культуру і звичаї чужої країни, навіть якщо він вивчав їх в курсі країнознавства. Точно та все знати про кожну деталь, що притаманна тій чи іншій культурі і мові не може знати ніхто, однак, перекладач зобов'язаний перевірити фактичний матеріал при роботі з текстом;

- **темпоральні, локальні й ситуативні помилки.** Темпоральні помилки виникають внаслідок відхилення часу, зазначеного в тексті, від часу у світі (реальному, псевдореальному чи ірреальному). Локальні помилки визначають відхилення місця, зазначеного в тексті, від місця у світі, описуваному в матеріалі (реальному, псевдореальному чи ірреальному). Ситуативні помилки характеризуються відхиленням ситуації, зазначеної в тексті, від ситуації у світі, (реальному, псевдореальному чи ірреальному). Вони можуть також виникати, коли очікування автора щодо сприйняття описаної ситуації у читача не справджуються, і читач отримує викривлене бачення зображуваного.

- **семіотичні помилки.** Серед семіотичних можна виділити кодувальні, відображувальні та значеннєві помилки. Кодувальні помилки виникають, коли в

кодi знака (слова) з'являються відхилення від норми. Відтак до кодувальних помилок належить, наприклад, більша частина похибок, хоча вони можуть бути і значно складнішими. Відображувальні помилки полягають у тому, що у читача при сприйманні знака виникає інший образ, ніж його дає повідомлення;

- **атенційні помилки.** Виникають через порушення контактної функції мови у повідомленні й переключення уваги читачів на інші об'єкти. Ці помилки пов'язані з волею читача щодо сприйняття: автор намагається змусити аудиторію сприймати інформацію, а читачі своєю чергою або не розпочали цей процес, або, розпочавши, припинили внаслідок зміщення уваги;

- **орфографічні, графічні, лексичні, морфологічні помилки.** Графічними помилками можна вважати такі орфографічні відхилення: заміна букв або слів іншими буквами; пропуск букв, складів; зайві букви у слові; пропуск слів; антиципації; помилки при переносі; а також інший шрифт; пропуск рядка; невірне укладання списків.

Лексичні помилки: семантично модифіковані лексеми; плеоназми; помилки, зумовлені нерозрізненням значень паронімів та сплутуванням семантики; міжмовні омоніми; інтерферени.

Морфологічні помилки – це такі ненормативні утворення, що не відповідають формальному вираженню хоча б однієї з граматичних категорій роду, числа, відмінка, ступеня порівняння, особи, часу, способу, стану, виду тощо. Виокремлюють кілька різновидів морфологічних помилок залежно від належності слова до тієї чи іншої частини мови.

Задля отримання потрібного ефекту під час перекладу можна запропонувати наступні рекомендації, які дозволять покращити сприйняття художніх текстів.

По-перше, доцільно звертати більше уваги на збереження оригінальної пунктуації. Використання оригінальної пунктуації дозволяє максимально передати задум автора та відобразити емоційний стан героїв. Так, якщо в оригіналі присутня кома, то краще зберегти її і при перекладі, адже даний розділовий знак у португальській мові часто виконує не віддільну функцію, як в українській мові, а видільну, тобто відокремлення одних частин тексту на інші.

Заміна чи видалення даного розділового знаку може негативно вплинути на сприйняття тексту.

По-друге, збереження тире як видільного розділового знаку. Під час аналізу оригіналу та перекладу, було помічено, що тире переважно замінюється комою або іншими розділовими знаками, наприклад, двокрапкою. Можна вважати це не зовсім доцільним, оскільки тире використовується задля акцентуації уваги на чомусь. Фактично тире виконує роль паузації, оскільки дозволяє зменшити темп читання перед чимось важливим та наголошує на значимому компоненті. Також тире виконує роль вказівника у причинно-наслідковому зв'язку у тексті, тож дозволяє прослідкувати як змінювалися події та до чого вони привели. До того ж саме тире дозволяє відобразити те, що важливе для персонажа, показати його внутрішній світ, зрозуміти його емоції.

Водночас якщо тире прибрати із тексту, то втрачається можливість звернути увагу читача на певну обставину чи явище. Нерідко саме за допомогою тире виділяються ті компоненти, які відіграють ключову роль у тексті. Наприклад, в оригіналі роману тире стоять перед зазначенням віку героя, його соціального статусу, важливості певного заходу, значимості певної події. Це дозволяє читачу уявити лаконічний образ героя та ролі певних ситуацій у його житті. Якщо це все замінити комами або взагалі прибрати розділові знаки, то ефект втрачається і читач не зверне на ці обставини потрібної уваги.

По-третє, заміна крапки з комою на крапки. У художньому тексті оригіналу багато складносурядних речень, які розмежовані між собою крапкою з комою. Такі довгі складні речення мають єдиний зміст. Доцільніше було б вжити у таких реченнях крапку замість крапки з комою, тобто розподілити їх на кілька маленьких речень. Це позитивно вплинуло б на сприйняття тексту, оскільки реципієнту буде простіше читати речення, аналізувати їх, виділяти важливі компоненти.

Водночас можливо використати й інші розділові знаки, які дозволяють розділити речення на коротші. Це можуть бути тире, знаки оклику, знаки питання. Однак їхнє розставлення має залежати від змісту тексту. Адже в протилежному випадку така необачність може негативно вплинути на його

сприйняття і призвести до граматичної помилки.

По-четверте, додавання знаків оклику чи питання. У художньому тексті Пауло Коельо такі розділові знаки як знак оклику та питання використовуються рідко. Переважно це момент відчаю героя, або його розуміння безвихідності ситуації, чи намагання вплинути на іншого персонажа. Тож під час перекладу доцільно додати ці розділові знаки, коли текст передбачає зображення емоцій героя або відображення напруженої ситуації. Також коли виникає складна ситуація можна вживати знаки питання та оклику разом. Це створює сильніший ефект, адже показує, що персонаж відчуває напруження, страх, гнів. Він не знає як діяти і намагається за допомогою крику отримати відповідь на свої питання. Тож додавання нових знаків дозволило б глибше передати почуття героїв. При цьому знак питання можна додати тоді, коли йдеться про складні аспекти. Це дозволить відобразити душевний стан персонажа, його сумніви, намагання знайти відповіді у самого себе.

По-п'яте, додавання трьох крапок. В оригіналі твору та перекладі не використовуються три крапки, проте в українських художніх текстах цей знак є поширеним. Він призначений для передачі часового та просторового розриву між подіями у тексті, відображення емоційного навантаження героя, намагання продемонструвати продовження певних подій. Тож три крапки, залежно від функцій даного розділового знаку, можуть знаходитися на початку речення, всередині, наприкінці. Також три крапки є демонстрацією тривалої паузи та відділяють одні компоненти тексту від інших, а також виділяють важливі аспекти речення. Нерідко три крапки відображають сумнів героя, його роздуми, намагання зібрати разом значний обсяг інформації. Тож додавання цього розділового знаку надасть перекладу твору певного філософського сенсу, а читачам дозволить задуматися над його важливими аспектами.

Передаючи португальські умовні речення українською мовою, перекладач повинен насамперед усвідомлювати, що йдеться саме про умовну конструкцію, а не про інші складні чи навіть прості речення, адже умовне речення не завжди вводиться в повідомлення за допомогою сполучника *se* (*якщо*), який іноді взагалі опускається. Саме тому важливо детально ознайомитися з оригіналом, що

дозволить відчути всі смислові відтінки умовного характеру окремих речень, адже правильне розуміння матеріалу є вирішальним кроком на шляху до адекватного, якомога точнішого перекладу. Це має значні наслідки для використання розділових знаків.

Подібне граматичне оформлення умовних конструкцій нульового та I типу значно полегшує процес перекладу. Окремої уваги заслуговує переклад умовних речень II та III типу, які передають нереальну умову, а також речень змішаного типу. Такі умовні конструкції можуть бути побудовані за двома моделями: нереальна умова в минулому та її можливий наслідок у теперішньому або нереальна умова в теперішньому та її ймовірний наслідок у минулому. Правильне розуміння моделі змішаного умовного речення дозволяє перекладачеві правильно визначити семантику повідомлення та адекватно передати її в перекладі.

Однією з особливостей перекладу умовних речень на українську мову є можливість прямої передачі категорії умовності. Умовні речення не потребують сполучників чи умовних способів. На відміну від них, українські умовні речення майже завжди містять засоби вербалізації категорії умовності. Труднощі при перекладі також можуть викликати речення, які не містять формальних маркерів умовності, але виражають обумовленість дії, виходячи з контексту. До таких речень належать умовні конструкції з безсполучниковим способом зв'язку, які треба передати українською мовою. Розмовний характер тексту сучасного роману призводить до певних обмежень як у використанні умовних речень в оригіналі, так і у відтворенні їх у перекладі. Тому важливо дотримуватися пунктуаційних вимог.

Ще однією особливістю, яку необхідно враховувати при перекладі умовних речень українською мовою, є пунктуація. В українській мові між частинами складнопідрядного речення, в тому числі й умовного, завжди ставиться кома, незалежно від позиції підрядного речення. З іншого боку, в португальській мові позиція підрядного речення має вирішальне значення для пунктуації. В складнопідрядному реченні діє таке правило: якщо підрядне речення стоїть перед головним, між ними ставиться кома; якщо головне речення

стоїть перед підрядним, кома між ними не ставиться.

Таким чином, можна запропонувати наступні шляхи покращення розстановки розділових знаків для отримання потрібного ефекту у перекладі: збереження оригінальної пунктуації, збереження тире як видільного розділового знаку, заміни крапки з комою на крапки, додавання знаків оклику чи питання, додавання трьох крапок. Використання цих рекомендацій дозволить отримати необхідні враження від твору та передати початковий задум письменника читачу.

ВИСНОВКИ

Підводячи підсумки, можемо стверджувати, що у кваліфікаційній роботі було теоретично та практично здійснено порівняльний аналіз вживання розділових знаків в оригіналі і перекладі на матеріалі роману Пауло Коельо «Переможець завжди самотній». Відповідно до проведеного дослідження були отримані наступні висновки.

Описано особливості української та португальської пунктуації. Українська пунктуаційна система має ряд особливостей. Зокрема, це наявність одиничних розділових знаків та парних. До одиничних можна віднести кому, крапку, тире, двокрапку, крапку з комою, три крапки. До парних відносяться два тире, дві коми, дужки, лапки. Переважно розстановка розділових знаків в українській пунктуаційній системі визначається граматичними нормами та особливостями побудови речення. При цьому в українській системі розділові знаки переважно є багатофункціональними, адже можуть виконувати одночасно видільну та віддільну функцію. Найпоширенішим розділовим знаком є кома, яка призначена для відділення одних частин тексту від інших. При цьому лапки та дужки використовуються як для позначення слів та словосполучень у непрямому значенні, так і для вказівки на назви, додаткові обставини, слова у подвійному значенні.

Португальська пунктуаційна система є складною у розумінні, оскільки дана мова є наймолодшою серед неолатинських мов. Саме тому норми пунктуації та граматики португальської мови не є повністю регламентованими. Тож використання розділових знаків залежить не так від будови речення, як від того, що саме у ньому хотів передати автор. При цьому розділові знаки мають багато функцій, зокрема, кома має близько двадцяти функціональних значень. Водночас у португальській мові переважно зустрічаються довгі речення із різними складносурядними частинами, тому коми зустрічаються нерідко. Варто згадати, що у португальській літературі наявні тексти без розділових знаків. Це дозволяє читачу самому визначати акцентуацію у тексті, встановлювати ритм та темп, вибрати необхідну інтонацію.

На основі цього можна визначити значну різницю між українською та португальською пунктуаційними системами. Так, якщо українська система залежна від граматичних норм, то португальська від змісту тексту та необхідного впливу на читача.

Розкрито особливості авторської пунктуації Пауло Коельо. Авторська пунктуація Пауло Коельо має ряд особливостей. Так, письменник використовує великі складносурядні речення, де розставлено багато ком. При цьому у складнопідрядних реченнях, підрядне та головне розділяються комою часто з обох сторін. До того ж у нього присутній поділ довгих речень на короткі маленькі за допомогою як крапки, так і крапки з комою. Також використовуються речення без розділових знаків взагалі.

У художніх творах письменника можна помітити велику кількість тире. Вони виконують, як і кома, віддільну функцію, а також видільну. За допомогою тире акцентується увага на важливих аспектах тексту, наприклад, вік героя, соціальний статус, професія, життєві обставини. Це дозволяє читачу визначити те, що дійсно є важливим. Водночас велика кількість тире також доповнюється двокрапками. За їхньою допомогою письменник пояснює певні аспекти або теж виділяє те, що потребує уваги. Двокрапки також слугують виділенням прямої мови персонажів.

Все це свідчить про те, що пунктуація у творах Пауло Коельо більше виконує роль виділення, ніж відділення. Так, читач звертає увагу на важливі аспекти, а дотримання граматичних норм вже переходить на другий план.

Охарактеризовано твір. Роман Пауло Коельо «Переможець завжди самотній» є одним із найвідоміших творів письменника. У ньому розкрито історію бізнесмена Ігоря, який приходить на Каннський фестиваль, щоб повернути кохану. Однак у процесі боротьби за дружину він вдається до вбивств, намагаючись довести їй своє кохання і усвідомити самого себе як переможця. Також роман розкриває складнощі життя відомих людей. Попри славу та багатство, вони кожен день долають важкий шлях, щоб досягти хоча б невеликого успіху. При цьому вони відрікаються від особистого життя, адже для них головним є дійти до мети і втілити у життя найбільші амбіції.

У творі письменник показує, що досягти успіху досить складно. Тож всі персонажі постають лише як спосіб досягнення цілей один для одного. Тому коли одні герої гинуть, інші сумують не за ними, а за втраченими можливостями і шансом на успіх. Тобто людина у світі шоу-бізнесу є лише витратним матеріалом, що не потребує жодної уваги. Тож письменник намагається своїм твором довести, що досягнення успіху це складний процес, який потребує жертв та подолання ілюзій, і таким чином він хоче розкрити всі таємниці, що приховують багаті люди.

Проаналізовано та порівняно розстановку розділових знаків в оригіналі та у перекладі твору. У процесі дослідження роману «Переможець завжди самотній» в оригіналі португальською мовою та у перекладі українською мовою Віктора Шовкуна, було виявлено, що особливостями виставлення розділових знаків в оригіналі та перекладі твору спостерігаємо збереження оригінальної пунктуації, заміна розділових знаків під час перекладу, додавання розділових знаків. Збереження пунктуації дозволило передати оригінальний текст у змістовій та пунктуаційній єдності, що сприяло відображенню всіх думок та позицій автора. Під час заміни розділових знаків було використано ті, які найбільше відповідають українській пунктуаційній системі та її граматичним нормам. Так, у перекладі було замінено двокрапку в оригіналі на тире та кому у перекладі; крапку з комою на крапку; тире на кому. Це відповідає як вимогам української пунктуації, так і дозволяє краще передати зміст твору. Водночас додавалися такі розділові знаки як тире та знак оклику. У цьому випадку вже сам перекладач прагнув акцентувати увагу на важливому та відобразити емоційний стан персонажа. Оскільки ментальне тло українців будується на експресії та почуттях, уникнення такого підходу призвело б до знецінення твору в очах читача.

Надано рекомендації щодо розстановки розділових знаків для отримання потрібного ефекту у перекладі. Відповідно до оригіналу та перекладу досліджуваного тексту було розроблено рекомендації щодо розстановки розділових знаків для отримання потрібного ефекту у перекладі. Як наслідок, було виявлено, що для створення потрібного ефекту необхідне збереження

оригінальної пунктуації, збереження тире як видільного розділового знаку, заміна крапки з комою на крапки, додавання знаків оклику чи питання, додавання трьох крапок. Застосування цих рекомендацій дозволить отримати необхідні враження від твору та передати задум письменника читачу.

Таким чином висновуємо, що українська та португальська пунктуаційні системи мають ряд відмінностей. Зокрема, в українській мовній нормі розділові знаки призначені для відмежування одних частин тексту від інших, а в португальській розділові знаки використовуються з метою виділення важливих аспектів. Все це було визначено також на основі дослідження роману «Переможець завжди самотній» Пауло Коельо. Проаналізовані оригінал та переклад дозволили виявити, що під час перекладу художніх текстів може відбуватися як заміна розділових знаків, так і додавання нових, також може зберігатися оригінальна пунктуація. Як наслідок, використання одного з цих трьох запропонованих підходів при перекладі дозволяє досягти бажаного ефекту для читача.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрощук Н. Формування пунктуаційної системи сучасної української мови. *Філологічні науки*. 2013. Вип. 22. С. 3-7.
2. Батанова М. Португальська без репетитора. Навчальна португальська мова. Київ, 2020. 320 с.
3. Башманівська Я. Самотність людини в умовах глобалізації. *Вісник ЖДУ імені Івана Франка*. 2015. Вип. 2. С. 19-23.
4. Бондаренко Н. Властивості українського правопису. *Вісник Інституту педагогіки НАПН України*. 2020. Вип. 6. С. 12-23.
5. Вінтонів М. О. Комунікативна структура речення і тексту в українській літературній мові: автореф. Дис. доктора філол. наук. Одеса, 2013. 38 с.
6. Волошина К. Стилістичний потенціал тире у художньому тексті. *Педагогічний вісник*. 2020. Вип. 1. С. 4-7.
7. Глазова О. Українська мова. Київ, 2020. 256 с.
8. Гончарук О. Лінгвістичні особливості пунктуації в курсі початкової мовної освіти. *Педагогіка, соціальна робота*. 2017. Вип. 2. С. 39-42.
9. Загнітко А. *Синтаксис української мови*. Брно, 2013. 225 с.
10. Загнітко А. Теоретична граматики сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис. Київ, 2015. 992 с.
11. Здражко А. Роль пунктуації в перекладі дитячої літератури. *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур*. 2012. Вип. 5. С. 68-74.
12. Зінчук Р. Практикум із пунктуації української мови. Луцьк, 2022. 60 с.
13. Зінчук Р. Правопис української мови. Практикум: навчальний посібник. Луцьк: Терен, 2022. 120 с.
14. Карабльова О. Сексуальність як вияв самотності. *Письмо*. 2020. Вип. 1. С. 8-17.
15. Каденко В. Португальська мова: барокова мова. *Європейський словник філософії*. Вип. 5. 2009. С. 91-100.

16. Ковальчук Г. Історія новітньої зарубіжної літератури. Київ, 2019. 234 с.
17. Ковальчук Н. Пунктуаційна грамотність як складова формування мовної особистості. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2014. Вип. 29. С. 41-43.
18. Кузьмич О. Система і функції розділових знаків. *Філологічні науки*. 2014. Вип. 8. С. 2-6.
19. Ніколенко О. Зарубіжна література. Київ, 2022. 274 с.
20. Основні пунктограми (уживання розділових знаків). Режим доступу: [<https://enigma.ua/articles/osnovni-punktogrami>] (дата звернення: 21.04.2023).
21. Островська О. Функційно-комунікативне навантаження авторської пунктуації. *Закарпатські філологічні студії*. 2020. Вип. 26. С. 44-50.
22. Паоло Коельйо як представник постмодернізму: особливості творчого методу та індивідуального стилю. Режим доступу: [<https://uahistory.co/pidruchniki/parashich-world-literature-10-class-2018-standard-level/32.php>] (дата звернення: 21.04.2023).
23. Пауло Коельо – біографія, книги. Історичний документ. Режим доступу: [<https://mykniga.com.ua/istoriya/paulo-koelo-biografiya-knigi-istorichnij-dokument.html>] (дата звернення: 21.04.2023).
24. Паращич В. Зарубіжна література. Київ, 2020. 160 с.
25. Переможець завжди самотній. Пауло Коельйо. Режим доступу: [<https://knigogo.com.ua/knigi/peremozhets-zavzhdy-samotnij/#:~:text=%E2%80>] (дата звернення: 19.04.2023).
26. Приходько Н. Варіантність пунктуаційної системи. *Лінгвостилістичні студії*. 2018. Вип. 9. С. 108-117.
27. Розділові знаки в іноземних мовах. Режим доступу: [<https://perekladu.com/rozdilovi-znaky-v-inozemnykh-movakh>] (дата звернення: 21.04.2023).
28. Савченко І. С. Способи реалізації функціонально-стилістичного принципу української пунктуації. *Науковий часопис Національного*

педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Київ, 2017. Вип. 9. С. 152–155.

29. Світлична С. Латинська мова. Київ, 2011. 438 с.
30. Сегін О. Українська пунктуація: здобутки, проблеми, перспективи опису та кодифікації. *Українська мова*. 2018. № 3. С. 80-91.
31. Сліпецька В. Д. Репрезентація негативних емоцій у писемному мовленні як стимул моделювання прагматичної пунктуаційної норми. *Studia Ukrainica Posnaniensia*. 2017. Vol. V. P. 189–194.
32. Соболь Л. Актуалізація проблеми становлення системи пунктуаційних знаків. *Науковий часопис НПУ ім.М.П.Драгоманова*. 2017. Вип. 7. С. 121-129.
33. Сутуліна Л. Навчальний посібник з португальської мови. Дніпропетровськ, 2012. 120 с.
34. Український правопис. Київ, 2019. 282 с.
35. Улюра Г. Книжка на кожен день, щоб справляти враження культурної людини. Київ, 2018. 480 с.
36. Хижняк С. Граматичне речення як основна мовна одиниця тексту нормативного правового акта. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2019. Вип. 17. С. 10-20.
37. Ціна тріумфу. «Переможець завжди самотній» Пауло Коельйо. Режим доступу: [https://vsiknygy.net.ua/shcho_pochytaty/review/44630/] (дата звернення: 19.04.2023).
38. Шпільман О. Істинне кохання – віддати себе до останку. Пауло Коельйо. *Клуб сімейного дозвілля*. 2020. Вип. 5. С. 31-32.
39. Янко Н. Просте речення (синтаксис і пунктуація). Чернігів, 2020. 56 с.
40. Vechara Evanildo. Moderna gramática portuguesa. 37 ed. Rio de Janeiro: Editora Lucerna, 1999. 800 p.
41. Camara Tania Maria Nunes de Lima. Pontuação: Chave de Leitura do Texto Literário. USP São Paulo, 2008. 8 p.
42. Machado Filho, Américo V. Lopes. A pontuação em manuscritos

medievais portugueses Salvador: EdUFBA, 2004. 129 p.

43. Dahlet Véronique. As (man)obras da pontuação: usos e significações: São Paulo: Associação Editorial Humanitas, 2006. 302 p.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ НАЗВ ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

44. Коельо П. Переможець завжди самотній. Київ, 2008. 351 с.
45. Coelho P. O vencedor está só. Rio de Janeiro: Agir 42, 2008. P. 400.

ДОДАТКИ

Додаток А

ЗІСТАВЛЕННЯ ОРИГІНАЛУ ТА ПЕРЕКЛАДУ РОМАНУ ПАУЛО

КОЕЛЬО «ПЕРЕМОЖЕЦЬ ЗАВЖДИ САМОТНИЙ»

1. Quando chegavam em seus hotéis, vários convites as esperavam — a grande maioria jogada na lata do lixo.

Коли вони повертаються у свої готелі, там уже чекають їх по кілька запрошень, більшість яких вони викидають до смітцевого кошика.

2. Cannes não é sobre moda, é sobre cinema!

Каннський фестиваль — це насамперед фестиваль кіно, а не фестиваль моди!

3. E o que é pior: a internet hoje permite que todo mundo seja um cineasta.

А ще гірше те, що Інтернет сьогодні дає змогу кожному уявити себе кінорежисером.

4. Já havia desaparecido em um passado longínquo a época em que todos se lembravam dos grandes vencedores da Palma de Ouro.

У далекому минулому залишився той час, коли всім були відомі імена великих переможців, яким діставалася «Золота пальмова віть».

5. E Maureen olha orgulhosa: o herói está diante de seus olhos!

І Морін сама не своя від гордості: герой сидить перед нею!

6. “Falarei com ele”, dissera o ex-namorado.

«Я з ним поговорю, — пообіцяв їй колишній коханець.

7. “Aceitarei tudo. Absolutamente tudo”, repete.

«Я на все погоджуся, — повторила вона собі. — Абсолютно на все».

8. É possível acertar logo de saída. Mesmo que seu autor, Orson Welles, nunca mais tenha feito nada à altura.

Перший фільм, якого його авторові, Орсонові Веллсу вистачило для слави.

9. O seu plano era simples: as atrizes em Hollywood, por mais famosas que sejam, normalmente desaparecem dos elencos quando chegam aos 35 anos.

Її план був простий: голлівудські актриси, хоч би якими вони були славетними, за нормальних умов сходять зі сцени по тому, як досягають віку в тридцять п'ять років.

10. Em uma indústria como aquela, era impossível começar pensando de maneira humilde.

У такій індустрії, як індустрія кіно, самопринижуватися — означає наперед приректи себе на поразку.

RESUMO

A questão da utilização dos sinais de pontuação no original e na tradução é um assunto relevante. É difícil imaginar a estrutura de qualquer texto sem pontuação, porque é graças à pontuação que se pode determinar o que está sendo dito exatamente, que objetos são enumerados, em que é que a personagem da obra está a pensar. Por outras palavras, a pontuação não revela apenas o nível de competência linguística do escritor, mas também é uma indicação do que o autor quis transmitir com o seu texto.

Neste trabalho, foi efetuada uma análise comparativa da utilização dos sinais de pontuação no original e na tradução, de forma teórica e prática, com base no romance de Paulo Coelho *O Vencedor Está Sempre Só*.

São descritas as particularidades da pontuação ucraniana e portuguesa. O sistema de pontuação ucraniano tem uma série de particularidades. Em particular, existem sinais de pontuação simples e sinais de pontuação duplos. Os sinais de pontuação simples incluem uma vírgula, um ponto final, um travessão, dois pontos, um ponto e vírgula e as reticências. Os duplos incluem dois travessões, duas vírgulas, parênteses e aspas. A colocação dos sinais de pontuação no sistema de pontuação ucraniano é determinada principalmente pelas normas gramaticais e pela construção das frases. No sistema ucraniano, os sinais de pontuação são, na sua maioria, multifuncionais, uma vez que podem desempenhar tanto uma função de delimitação como de separação. O sinal de pontuação mais comum é a vírgula, que é utilizada para separar algumas partes do texto de outras. As aspas e os parênteses são utilizados para indicar palavras e frases com um significado indireto e para indicar nomes, circunstâncias adicionais e palavras com um duplo significado.

O sistema de pontuação português é difícil de compreender porque é a mais jovem das línguas neolatinas. É por isso que as regras de pontuação e gramática portuguesas não estão totalmente regulamentadas. Assim, a utilização dos sinais de pontuação depende não tanto da estrutura da frase, mas do que o autor pretendia transmitir. Ao mesmo tempo, os sinais de pontuação têm muitas funções, em particular, a vírgula tem cerca de vinte significados funcionais. Ao mesmo tempo, a língua portuguesa é dominada por frases longas com várias partes compostas, pelo que as

vírgulas não são raras. Vale a pena referir que na literatura portuguesa há textos sem sinais de pontuação. Isto permite ao leitor determinar a acentuação no texto, definir o ritmo e o tempo, e escolher a entoação necessária.

Portanto, podemos identificar uma diferença significativa entre os sistemas de pontuação ucraniano e português. Assim, enquanto o sistema ucraniano depende das normas gramaticais, o sistema português depende do conteúdo do texto e do impacto necessário no leitor.

São reveladas as características da pontuação autoral de Paulo Coelho. A pontuação autoral de Paulo Coelho apresenta uma série de peculiaridades. Assim, o escritor utiliza frases grandes e complexas com muitas vírgulas. Além disso, em frases complexas, as orações subordinadas e principais são frequentemente separadas por uma vírgula em ambos os lados. Além disso, divide frases longas em frases curtas, utilizando pontos e pontos e vírgulas. Também são utilizadas frases sem qualquer pontuação.

Nas obras de ficção do escritor, é possível observar um grande número de travessões. Tal como a vírgula, desempenham uma função de separação, bem como uma função de delimitação. Os travessões são utilizados para realçar aspetos importantes do texto, como a idade do protagonista, o estatuto social, a profissão e as circunstâncias da vida. Isto permite ao leitor identificar o que é realmente importante. Ao mesmo tempo, um grande número de travessões é frequentemente complementado por dois pontos. Com a sua ajuda, o escritor explica certos aspetos ou destaca algo que precisa de atenção. Os dois pontos também servem para destacar o discurso direto das personagens.

Tudo isto mostra que a pontuação nas obras de Paulo Coelho desempenha um papel de delimitação e não como separação. Assim, o leitor presta atenção aos aspetos importantes, e o cumprimento das normas gramaticais passa para segundo plano.

A característica da obra foi dada. O romance *O Vencedor Está Só*, de Paulo Coelho, é uma das obras mais famosas do escritor. Conta a história de um empresário, Igor, que vai ao Festival de Cinema de Cannes para reconquistar a sua amada. No entanto, no processo de luta pela sua mulher, recorre ao assassinio numa tentativa de lhe provar o seu amor e de se reconhecer como um vencedor. O romance revela também

a complexidade da vida das pessoas famosas. Apesar da fama e da riqueza, todos os dias ultrapassam um caminho difícil para alcançar pelo menos um pequeno sucesso. Ao mesmo tempo, renunciam à sua vida pessoal, porque o mais importante para eles é atingir os seus objetivos e realizar as suas maiores ambições.

No romance, o escritor mostra que é muito difícil alcançar o sucesso. Por isso, todas as personagens aparecem apenas como uma oportunidade de atingir os objetivos uns dos outros. Por isso, quando algumas personagens morrem, as outras não sentem tristeza por elas, mas pelas oportunidades e hipóteses de sucesso perdidas. Por outras palavras, no mundo do espetáculo, uma pessoa é apenas um consumível que não requer qualquer atenção. Por isso, o escritor tenta provar que alcançar o sucesso é um processo complexo, que exige sacrifícios e a superação de ilusões, e por isso quer revelar todos os segredos que os ricos escondem.

O trabalho analisa e compara a pontuação no original e na tradução do romance. No decorrer do estudo do romance *O Vencedor Está Só* no original e na tradução ucraniana de Viktor Shovkun, verificou-se que as particularidades são a preservação da pontuação original, a substituição de sinais de pontuação na tradução e a adição de sinais de pontuação. A preservação da pontuação permitiu-nos transmitir o texto original em unidade semântica e pontual, o que contribuiu para a reflexão de todas as ideias e perspetivas do autor. Na substituição dos sinais de pontuação, foram utilizados os que estão mais adequadas de acordo com o sistema de pontuação ucraniano e as suas normas gramaticais. Por exemplo, os dois pontos no original foram substituídos por um travessão e uma vírgula na tradução; o ponto e vírgula por um ponto final; e o travessão por uma vírgula. Isto está de acordo com as normas da pontuação ucraniana e permite-nos transmitir melhor o significado da obra. Ao mesmo tempo, foram acrescentados sinais de pontuação como travessões e pontos de exclamação. Neste caso, o próprio tradutor procurou sublinhar os pontos importantes e refletir o estado emocional da personagem. Uma vez que a formação mental dos ucranianos se baseia na expressão e nos sentimentos, evitar esta abordagem desvalorizaria o trabalho aos olhos do leitor.

São dadas recomendações sobre o posicionamento dos sinais de pontuação para alcançar o efeito desejado na tradução. De acordo com o original e a tradução do texto

em estudo, foram elaboradas recomendações sobre a colocação dos sinais de pontuação para obter o efeito desejado na tradução. Como resultado, verificou-se que, para criar o efeito desejado, é necessário manter a pontuação original, manter o travessão como sinal de pontuação distintivo, substituir os pontos e vírgulas por pontos finais, acrescentar pontos de exclamação ou de interrogação e acrescentar elipses. A aplicação destas recomendações permitirá obter as impressões necessárias sobre a obra e transmitir ao leitor a intenção do autor.